(इंग्रजीमध्ये टंकलिखित केलेल्या न्यायनिर्णयाचे मराठीत भाषांतर)

सर्वोच्च न्यायालयाचे अहवाल [१९६०(१)]

क्रिशन कुमार

1959
May 21

विरुद्ध

भारतीय संघ

२१ मे १९५९

(न्यायमुर्ती जाफर इमाम आणि न्यायमुर्ती जे. एल. कपूर)

फौजदारी खटला - गैरविनियोग - नोकर माल प्राप्त करतो पण मालकाला हिशोब देण्यास अपयशी ठरतो - मालाचा स्वतःच्या फायद्यासाठी बेकायदेशीर वापर केल्याचा पुरावा आवश्यक असल्यास - नोकराने केलेले खोटे स्पष्टीकरण, विचारात घेतले जाऊ शकते का—लाचलुचपत प्रतिबंधक कायदा, १९४७(१९४७ चा दुसरा), कलम ५ (I)(सी).

अपिलकर्ता दिल्लीच्या केंद्रीय ट्रॅक्टर संस्थेमध्ये सहाय्यक वखार व्यवस्थापक म्हणून कार्यरत होता. संस्थेसाठी रेल्वेने आलेला लोखंड व पोलादाचा साठा त्याने ताब्यात घेऊन तो रेल्वेच्या साइडिंगवरून काढून टाकला. हा माल संस्थेपर्यंत पोहोचला नाही. अपीलकर्ता त्या त्या दिवशी कामावर गैरहजर राहिला आणि जेव्हा त्याला बोलावले गेले तेव्हा त्याने माल ताब्यात घेतले नसल्याचे खोटे स्पष्टीकरण दिले. लाचलुचपत प्रतिबंधक कायदा १९४७ च्या कलम ५ (I)(सी) अन्वये अपीलकर्त्यावर मालाचा गैरवापर केल्याचा खटला चालविण्यात आला. खटल्यात, त्याने बचाव केला

की, त्याने माल दुसऱ्या साइडिंग हलविला होता परंतु हे स्वीकारले गेले नाही आणि अपीलकर्त्याला दोषी ठरविण्यात आले. अपीलकर्त्याने असा युक्तिवाद केला की, त्याला झालेली शिक्षा चुकीची आहे कारण अपीलकर्ते हे सिद्ध करण्यात अपयशी ठरले आहे की, त्याने माल स्वत:च्या फायद्यासाठी वापरला आहे आणि ज्या हेतूसाठी त्याला माल मिळाला होता तो हेतू पूर्ण केला नाही.

निर्णय : अपीलकर्त्याला योग्यरित्या दोषी ठरविण्यात आले होते. गैरव्यवहाराचा गुन्हा स्थापित केला गेला जेव्हा सरकार पक्षाने हे सिद्ध केले की नोकराला माल मिळाला आहे आणि त्याच्या मालकाला हिशोब देणे त्याचे कर्तव्य आहे आणि त्याने तसे हिशेब न देणे हे अपघाती नुकसानीमुळे झाले असेल तर, वस्तुस्थिती नोकराच्या माहितीत असल्याने तोटा समजावून सांगण्याची जबाबदारी त्याचीच होती; त्याला दोषमुक्त करू शकतील असे सर्व संभाव्य बचाव किंवा परिस्थिती काढून टाकणे हे सरकार पक्षाचे काम नव्हते. खोटे स्पष्टीकरण देणे हा एक घटक होता जो न्यायालय दोषी हेतू निश्चित करताना विचारात घेऊ शकते.

हरकृष्ण मेहताब विरुद्ध एम्पेरोर, ए.आय.आर.(१९३०) पट.२०९; लार्नियर विरुद्ध रेक्स, (१९१४) ए. सी. २२१; एम्पेरोर विरूद्ध संता सिंह, ए.आय.आर.(१९४४) लाहोर. ३३८; एम्पेरोर विरूद्ध चतुर भुज, (१९३५) आय.एल.आर. पटना. १०८; रेक्स विरूद्ध विल्यम, (१८३६) ७ सी. आणि पी. ३३८ व रेग विरूद्ध लिंच, (१८५४) ६ कॉक्स. सी. सी. ४४५, संदर्भित केले.

फौजदारी अपीलय अधिकार क्षेत्र : फौजदारी अपील क्रमांक ११४/१९५७.

दिल्ली येथील विशेष न्यायाधीशांच्या न्यायालयाने फौजदारी खटला क्रमांक ३/१९५३ मध्ये दिनांक

२७ ऑगस्ट १९५३ रोजी दिलेल्या न्यायनिर्णय व आदेशावरून उद्भवलेल्या पंजाब उच्च न्यायालय (हंगामी खंडपीठ) दिल्लीच्या फौजदारी अपील क्रमांक २५-डी/१९५३ मधील दिनांक ६ डिसेंबर १९५५ रोजीच्या न्यायनिर्णय व आदेशावरून विशेष परवानगी द्वारे अपील.

अपीलकर्त्यासाठी :- आर. एल. आनंद आणि एस. एन. आनंद.

प्रतिवादीसाठी :- एच. जे. उमरीगर आणि आर. एच. धेबर.

न्यायालयाचा न्यायनिर्णय २१ मे १९५९ रोजी न्यायमूर्ती कपूर यांनी पारित केला :— लाचलुचपत प्रतिबंधक कायदा, १९४७ (१९४७ चा दुसरा) (यापुढे कायदा म्हणून संबोधित) च्या कलम ५ (१) (सी) अन्वये अपीलकर्त्याला दोषी ठरविण्याच्या आदेशाची पुष्टी करणाऱ्या पंजाब उच्च न्यायालयाच्या न्यायनिर्णय आणि आदेशाविरुद्ध विशेष परवानगी द्वारे हे अपील दाखल करण्यात आले आहे. उच्च न्यायालयाने अपीलकर्त्याची शिक्षा कमी करून नऊ महिन्यांच्या सक्तमजुरीची शिक्षा ठोठावली.

अपिलकर्ता दिल्लीच्या केंद्रीय ट्रॅक्टर संस्थेमध्ये सहाय्यक वखार व्यवस्थापक म्हणून कार्यरत होता आणि इतर कर्तव्यांबरोबरच केंद्रीय ट्रॅक्टर संस्थेसाठी रेल्वेने मिळालेला माल स्विकारणे हे त्यांचे कर्तव्य होते आणि त्याने टाटा लोह आणि पोलाद कंपनी, टाटानगर यांच्याकडून दिल्ली रेल्वे स्थानकावर १२ ऑगस्ट १९५० रोजी रेल्वे पावती क्रमांक ०३९९६७ अंतर्गत प्राप्त झालेल्या सुमारे ५०० एमडीएस वजनाच्या लोखंड आणि पोलादाच्या वॅगन भाराच्या मोठ्या भागाचा अपहार केल्याचा आरोप करण्यात आला आहे. २ ऑक्टोबर १९५० रोजी हा माल लाहोरी गेट धक्क्यामधून

स्विकारण्यात आला. हा माल रेल्वे डेपोत बराच काळ पडून होता आणि केंद्रीय ट्रॅक्टर संस्था माल स्विकारण्यापूर्वी धक्का भाडे आणि विलंब शुल्क कमी करण्यासाठी प्रयत्न करत होती परंतु त्यांना फक्त १०० रुपयांची सूट मिळविण्यात यश मिळाले. अर्जदाराने २ ऑक्टोबर रोजी पत पत्र क्रमांक पी. एन. आणि पी. ओ. द्वारे विलंब शुल्कासाठी २,३३२.४.० रुपये भरले आणि दुसऱ्या दिवशी त्याने पत पत्र क्रमांक पी. क्यू. द्वारे आणखी ५७.३.० रुपये भरले. हा माल केंद्रीय ट्रॅक्टर संस्थेपर्यंत पोहोचलाच नाही आणि अपीलकर्त्याने हा माल काढून त्याचा अपहार केला होता, असा सरकार पक्षाचा आरोप होता. ४ ऑक्टोबर १९५० नंतर आजारपणाच्या कारणास्तव तो कामावर गैरहजर होता, परंतु त्याला ७ ऑक्टोबर रोजी बोलावण्यात आले आणि प्रशासन संचालक श्री. एफ. सी. गेरा यांच्यासमोर हजर होऊन स्पष्टीकरण दिले की, त्याच्याकडून (अपीलकर्त्याकडून) रेल्वे पावतीसह आणखी एक रेल्वे पावती आणि पेट्रोल आणि परिवहन अधिकाऱ्याच्या स्वाक्षऱ्या असलेले कोरे पत पत्रे गमावले आहेत. त्या रेल्वे पावतीत समाविष्ट असलेल्या माल क्लिअर झाला आहे हे मला माहिती नसल्याचेही त्याने नमूद केले. या स्पष्टीकरणानंतर अपीलकर्त्याला पोलिसांच्या स्वाधीन करण्यात आले आणि ७ ऑक्टोबर १९५० रोजी श्री. एफ. सी. गेरा यांच्या सांगण्यावरून त्याच्याविरुद्ध गुन्हा दाखल करण्यात आला.

दुसऱ्या दिवशी, म्हणजे ८ ऑक्टोबर १९५० रोजी, अपीलकर्त्याने सहाय्यक निरीक्षक सुमेरशाह सिंग यांना जबाब दिला की, त्याने गुरबचन सिंग ला माल दिला होता ज्याचा शोध लावण्यात आला आणि गणवेशात नसलेल्या उपनिरीक्षकाच्या उपस्थितीत गुरबचन सिंगने

अपीलकर्त्याला २०० रुपये दिले तेव्हा ते उपनिरीक्षकाने ताब्यात घेतले आणि मग गुरबचन सिंग हा या सर्व मंडळींना ज्यामध्ये केंद्रीय ट्रॅक्टर संस्थेचे धरम वीर, सब इन्स्पेक्टर धरम वीर, उपनिरीक्षक आणि साक्षीदार करतार सिंग यांचा समावेश होता, यांना कोटिया खान येथील अमर सिंग यांच्या आवारात घेऊन गेला जिथे लोखंड आणि पोलाद होते, माल जप्त करून जप्तीचे मेमो तयार करण्यात आले. या मालापैकी सात गठ्ठे नंतर लाहोरी गेट माल धक्क्यातून जप्त करण्यात आले.

अपीलकर्त्याचा बचाव असा होता की, त्याने २ आणि ३ ऑक्टोबर रोजी माल ताब्यात घेतला आणि सलून धक्का म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या दुसऱ्या रेल्वे धक्क्यामध्ये नेले जिथे केंद्रीय ट्रॅक्टर संस्थेचा माल भाडे आणि विलंब वाचवण्यासाठी अधूनमधून स्टॅक केला जात असे. त्याने आपल्या साक्षी मध्ये म्हटले आहे की, त्याने २ आणि ३ ऑक्टोबर रोजी केंद्रीय ट्रॅक्टर संस्थेच्या ट्रकद्वारे सलून धक्क्यामध्ये हा माल नेला होता आणि सुखदेव सिंग ट्रक चालवत होते. अपीलकर्त्याने सुखदेव सिंग आणि दोन चौकीदारांना आपल्या बचावाच्या समर्थनार्थ साक्षीदार म्हणून सादर केले, की, त्याने हा माल लाहोरी गेट धक्क्यातून सुखदेव सिंग यांच्या ट्रकद्वारे आणि काही गाड्यांद्वारे सलून धक्क्यामध्ये नेला होता. उच्च न्यायालयाने हा पुरावा स्वीकारला नाही. त्यामुळे त्यात मिळालेला माल अशी स्थिती येते की, अपीलकर्त्याच्या स्वतःच्या म्हणण्यानुसार, हा माल लाहोरी गेट धक्क्यामधून काढून टाकण्यात आला होता परंतु हे सिद्ध झाले नाही की, तो सलून धक्क्यापर्यंत पोहोचला आणि तो मध्यवर्ती ट्रॅक्टर संस्थेपर्यंत पोहोचला नव्हता. अपीलकर्त्याने ७ ऑक्टोबर १९५० रोजी केंद्रीय ट्रॅक्टर संस्थेकडून मिळालेल्या रेल्वे पावतीचे किंवा पत पत्रांचे काय झाले याचे खोटे स्पष्टीकरण दिले

होते आणि ही वस्तुस्थिती आहे की, अपीलकर्ता ४ ऑक्टोबर ते ७ ऑक्टोबर या कालावधीत त्याला श्री. एफ. सी. गेरा यांच्याकडे पाठवेपर्यंत तो गैरहजर होता.

गुरबचन सिंग यांनी हा माल अमरसिंग यांच्या ठिकाणी नेला होता, जिथून काही लोखंड आणि पोलादाचा माल जप्त करण्यात आला होता, हे दाखवण्याचा ही सरकार पक्षाने प्रयत्न केला. आता या अमरसिंग यांच्या घरातून जप्त केलेल्या लोखंड आणि पोलादाच्या वस्तू रेल्वे पावती क्रमांक ०३९९६७ अंतर्गत टाटाकडून मिळणाऱ्या मालाशी जुळत नाहीत आणि हा माल टाटा लोह आणि पोलाद कंपनीच्या उत्पादनाचा असल्याचे दिसून आलेले नाही. त्यामुळे प्रकरण इतकेच उरते की, अपीलकर्त्याने माल ताब्यात घेतला होता. अपीलकर्त्याने हा माल लाहोरी गेट रेल्वे धक्क्यातून काढला आणि तो केंद्रीय ट्रॅक्टर संस्थेपर्यंत पोहोचलाच नाही. सरकार पक्षाने अमरसिंग यांच्या घरी सापडलेल्या मालाला अपीलकर्त्याने प्राप्त केलेल्या, ताब्यात घेतलेल्या आणि काढून टाकलेल्या मालाशी जोडण्याचा प्रयत्न केला, परंतु ते तसे करण्यात अपयशी ठरले कारण मालाची ओळख समान नाही किंवा गुरबचन सिंग यांना साक्ष देण्यासाठी सादर केले गेले नाही की अपीलकर्त्यानेच त्यांना अमर सिंग यांच्या घरी नेण्यासाठी माल काढून टाकण्यास सांगितले होते.

या पार्श्वभूमीवर, अपीलकर्त्याने मालाचा गैरवापर केल्याचे सिद्ध झाले हा सरकार पक्षाचा खटला शाबीत झाला असे ग्राह्य धरले जावे का? हा निर्णयाचा प्रश्न आहे. दोन्ही पक्षांच्या पुराव्यांवरून असे दिसून येते की, माल अपीलकर्त्याला प्राप्त झाला आणि त्याने काढून घेतला; आणि ते केंद्रीय ट्रॅक्टर संस्थेपर्यंत कधीच पोहोचला नाही. खरे तर उच्च न्यायालयासमोर हे वादग्रस्त नव्हते की,

अपीलकर्त्याने संपूर्ण मालाचा ताबा लाहोरी गेट धक्क्यामध्ये घेतला आणि "२ आणि ३ ऑक्टोबर रोजी मालाचे दोन भाग प्रत्यक्ष काढण्यास तो जबाबदार होता."

ज्या गुन्ह्यात अपीलकर्त्याला दोषी ठरवण्यात आले आहे ते म्हणजे कायद्याचे कलम ५(१) (सी) जे पुढीलप्रमाणे आहे :-

५. (१) "एखाद्या लोकसेवकाने आपले कर्तव्य बजावताना गुन्हेगारी गैरवर्तनाचा गुन्हा केला असे म्हटले जाते-

(सी) जर त्याने लोकसेवक म्हणून त्याच्याकडे सोपविलेल्या किंवा त्याच्या नियंत्रणाखालील कोणत्याही मालमत्तेचा अप्रामाणिकपणे किंवा फसवणुकीने गैरवापर केला किंवा अन्यथा स्वतःच्या फायद्यासाठी बेकायदेशीर वापर केला किंवा इतर कोणत्याही व्यक्तीस तसे करण्यास परवानगी दिली";

भारतीय दंड संहितेच्या कलम २४ मध्ये 'बेईमान' या शब्दाची व्याख्या अशी करण्यात आली आहे

- "जो कोणी एखाद्या व्यक्तीचा गैरफायदा व्हावा किंवा दुसऱ्या व्यक्तीचे चुकीचे नुकसान व्हावे या हेतूने काहीही करतो त्याला ते काम 'अप्रामाणिकपणे' केले असे म्हटले जाते."

भारतीय दंड संहितेच्या कलम २५ मध्ये फसवणुकीची व्याख्या खालीलप्रमाणे करण्यात आली आहे :

“एखाद्या व्यक्तीने फसवणूक करण्याच्या हेतूने एखादी गोष्ट केली तर ती फसवणूक केली

असे म्हटले जाते, परंतु इतर बाबतीत नाही”

गैरलाभामध्ये चुकीच्या पद्धतीने ठेऊन घेणे आणि गैरहानीमध्ये चुकीच्या पद्धतीने मालमत्तेपासून वंचित ठेवणे समाविष्ट आहे. म्हणून जेव्हा एखादी विशिष्ट गोष्ट नोकराच्या हातात जाते तेव्हा तो त्या वस्तूचा गैरवापर केल्याबद्दल दोषी असेल ज्यामुळे तो मालकाला त्यापासून वंचित ठेवण्याचा दुष्ट हेतू सर्व परिस्थितीत दिसून येतो. न्यायमूर्ती फजल अली, यांनी हरकृष्ण महताब विरुद्ध एम्पोरेर, ए. आय. आर. (१९३०) २०९ मध्ये म्हटल्याप्रमाणे :

आता मला असे सुचवायचे नाही की, गुन्हेगारी विश्वासघाताच्या प्रत्येक प्रकरणात आरोपीने नेमके कोणत्या पद्धतीने पैसे खर्च केले किंवा विनियोग केले हे सिद्ध करणे आवश्यक किंवा शक्य आहे; कारण कायद्यानुसार तात्पुरते राखून ठेवणे हा सुद्धा गुन्हा आहे, जर तो बेईमानिने असेल, ... मी हे नमूद केले पाहिजे की, गुन्हेगारी विश्वासघाताच्या प्रकरणात आरोपी अप्रामाणिक हेतूने प्रेरित होता की नाही हे सिद्ध करणे आवश्यक आहे. हेतूचा प्रश्न हा थेट पुराव्याचा विषय नसल्यामुळे, न्यायालयाने वेळोवेळी काही व्यापक चाचण्या निश्चित केल्या आहेत ज्या एखाद्या विशिष्ट प्रकरणात आरोपीकडे गुन्ह्यासाठी अपराधी हेतू आहे की नाही हे ठरविण्यासाठी उपयुक्त मार्गदर्शन करू शकतात, म्हणून फौजदारी विश्वासघाताच्या प्रकरणांमध्ये आरोपीला मिळालेल्या पैशांचा हिशोब न देणे किंवा चुकीचा हिशोब देणे ही सामान्यत: आरोपीविरुद्ध भक्कम परिस्थिती मानली जाते."

कलम ५ (१) (सी) अन्वये गुन्हा हा गैरव्यवहारासारखाच आहे, जो इंग्रजी कायद्यानुसार,

आरोपीला मालकासाठी किंवा मालकाच्या नावावर किंवा मालकाच्या खात्यावर मालमत्ता प्राप्त झाल्यावर आणि जेव्हा नोकर त्या मालमत्तेचा फसवणुकीने गैरवापर करतो तेव्हा तो पूर्ण होतो. (हाल्सबरीज चे इंग्लंड चे कायदे, खंड १०, तिसरी आवृत्ती, पृ. ७८७) लार्नियर विरुद्ध रेक्स (२) (I) ए. आय. आर. (१९३०) पाटना २०९, (२) (१९१४) ए. सी. २२१ मध्ये दुसऱ्याच्या मालमत्तेचा आरोपीने जाणीवपूर्वक केलेला विनियोग असे गुन्ह्याचे वर्णन केले आहे. त्या खटल्यात न्यायालयाने असे म्हटले होते की, "आरोपीने जे काही केले किंवा वगळले त्यामधील आरोपी दोषी मनाने प्रेरित झाल्याचा पुरावा असल्याशिवाय गुन्हा घडला आहे या निष्कर्षापर्यंत पोहचू शकत नाही."

त्यामुळे अपीलकर्त्यावर ज्या गुन्ह्याचा आरोप लावण्यात आला होता त्याचा सारांश असा आहे की, केंद्रीय ट्रॅक्टर संस्थेच्या मालमत्तेचा ताबा घेतल्यानंतर त्याने बेईमानीने किंवा फसवणुकीने लोकसेवक म्हणून सोपवलेल्या किंवा आपल्या नियंत्रणाखाली असलेल्या मालमत्तेचा गैरवापर केला आणि मालकाला, म्हणजेच केंद्रीय ट्रॅक्टर संस्थेला त्या मालमत्तेपासून वंचित ठेवले.

आरोपी व्यक्तीने आपल्या मालकाच्या मालाशी नेमक्या कोणत्या पद्धतीने व्यवहार केला आहे किंवा त्याचा विनियोग केला आहे, हे प्रत्येक प्रकरणात सिद्ध करणे आवश्यक किंवा शक्य नसते. प्रश्न हेतूचा आहे आणि थेट पुराव्याचा नाही तर त्याने मिळालेल्या मालाचे काय केले याचा खोटा लेखाजोखा देणे ही आरोपी व्यक्तीविरुद्ध कठोर परिस्थिती मानली जाऊ शकते. आपल्या मालकाच्या मालाचा अपहार केल्याचा आरोप असलेल्या नोकराच्या बाबतीत नोकराने माल मिळवला, आपल्या मालकाला हिशोब देणे हे त्याचे कर्तव्य होते आणि तसे केले नाही हे सरकार

पक्षाने सिद्ध केल्यास गैरव्यवहाराच्या फौजदारी गुन्ह्याचे घटक प्रस्थापित होतील. हिशेब न देणे हे अपघाती नुकसानीमुळे झाले असेल तर वस्तुस्थिती नोकराच्या माहितीत असल्याने तोटा समजावून सांगण्याची जबाबदारी त्याची आहे. या देशाचा कायदा असा नाही की अभियोजन पक्षाने त्याला दोषमुक्त करू शकतील असे सर्व संभाव्य बचाव किंवा परिस्थिती काढून टाकली पाहिजे. जर ही वस्तुस्थिती आरोपीच्या माहितीत असेल तर त्याला ती सिद्ध करावी लागेल. अर्थात सरकारी पक्षाने प्रथमदर्शनी खटला प्रस्थापित करणे आवश्यक आहे. संशयाला जन्म देणारी तथ्ये सिद्ध करणे आणि नंतर पुरावा कायद्याच्या कलम १०६ च्या आधारे स्वत:ला निर्दोष सिद्ध करण्याची जबाबदारी त्याच्यावर टाकणे पुरेसे नाही. एम्पोरेर विरुद्ध संता सिंग, ए. आय. आर. (१९४४) लाह. ३३८ पृष्ठ क्र. ३४६, हॅरीस, मुख्य न्यायमूर्ती, (पहा). सध्याच्या प्रकरणात अपीलकर्त्याला टाटानगरहून आलेल्या मालाची खेप मिळाली होती. उच्च न्यायालयाला आढळल्याप्रमाणे निर्विवादपणे त्याने तो माल तिथून काढला व तो केंद्रीय ट्रॅक्टर संस्थेपर्यंत पोहोचलाच नाही. त्यांनी न्यायालयात स्पष्टीकरण दिले जे खोटे असल्याचे निष्पन्न झाले आहे. श्री. एफ. सी. गेरा यांच्यासमोर त्याने असे विधान केले की, त्याच्याकडून रेल्वे पावती गमावली आणि म्हणून कधीही माल ताब्यात घेतला नाही हे देखील खोटे आहे. अशा परिस्थितीत, आमच्या मते त्यांनी केंद्रीय ट्रॅक्टर संस्थेच्या मालाचा बेईमानीने गैरवापर केल्याचा निष्कर्ष काढणे न्याय्य ठरेल. खोटे स्पष्टीकरण देणे हा एक घटक आहे जो न्यायालय विचारात घेऊ शकते. (एम्पोरेर विरूद्ध चतुर भुज (१९३५) आय.एल.आर. १५ पाटणा १०८). रेक्स विरुद्ध विल्यम, १८३६) ७ सी. व पी. ३३८ मध्ये न्या. कोलरिज, यांनी ज्युरीवर केलेले आरोप

पुढीलप्रमाणे :-

"कैदी आपली जागा सोडून आयर्लंडला गेल्याची परिस्थिती हा पुरावा आहे ज्यावरून आपण असा निष्कर्ष काढू शकता की तिने पैशांचा वापर करण्याचा हेतू ठेवला होता आणि जर आपल्याला असे वाटत असेल की तिचा हेतू आहे, तर ती फसवणुकीची दोषी आहे".

पुन्हा रेग विरुद्ध लिंच १८५४ ६ कॉक्स. सी. सी. ४४५ मध्ये न्या. मूर, म्हणाले :—

"पैसे मिळाल्यानंतर कैदी फरार झाला आणि अटक होईपर्यंत परत आला नाही, ही वस्तुस्थिती आपण पुढे सांगितली आहे. तुम्ही असा अंदाज लावू शकता की त्याने हे पैसे वापरण्याचा हेतू ठेवला होता आणि तसे असेल तर तो गैरव्यवहाराचा दोषी आहे."

अपीलकर्त्याच्या वकिलांनी काही ठराविक खटल्यांमधील काही निरीक्षणांचा आधार घेतला, जे त्यांच्या युक्तिवादाला समर्थन देतात की, सरकारपक्षाला केवळ आरोपीने वस्तू प्राप्त केल्याचे नाही तर त्यांनी त्या स्वतःच्या वापरात रूपांतरित केल्या आणि ज्या हेतूने त्या प्राप्त केल्या त्या उद्देशासाठी लागू केल्या नाहीत हे देखील सिद्ध करावे लागेल. त्यांनी पुढील न्यायनिर्णयांचा आधार घेतला, गुलाम हैदर विरुद्ध एम्पोरेर, ए. आय. आर. १९३८ लाह. ५३४; रे रामाक्कल आणि इतर, ए. आय. आर. १९३८ मद्रास १७२; बोलाई चंद्र खारा विरुद्ध बिष्णु बिजॉय श्रीमणी, ए. आय. आर. १९३४ कल. ४२५; भिकचंद विरूद्ध एम्पोरेर, ए. आय. आर. १९३४ सिंध २२; प्रिचर्ड विरूद्ध एम्पोरेर, ए. आय. आर. १९२८ लाह. ३८२, म्हणून विस्तृतपणे सांगितले, या युक्तिवादाला अपीलकर्त्याच्या वकिलांनी आधार घेतलेल्या खटल्यांमधूनही समर्थन मिळत नाही. हे सर्व प्रत्येक प्रकरणाच्या विशिष्ट

परिस्थितीवरील निर्णय आहेत. गुलाम हैदरच्या प्रकरणात असे सांगून प्रस्ताव पात्र ठरविण्यात आला, पावती चा पुरावा आणि हिशेब न देणे हा "गैरव्यवहाराच्या पुराव्याकडे बराच पल्ला गाठणारा आहे, पण संपूर्ण मार्ग नाही." त्या खटल्यात ज्या पुस्तकांमध्ये पावत्या प्रविष्ट व्हायला हव्या होत्या, त्या हजर केल्या नाहीत आणि "स्पष्ट हिशेब" अनुपस्थित होता. रामक्कलच्या प्रकरणात, ए. आय. आर. १९३८, मद्रास १७२, आरोपी हा मुलाला सापडलेल्या चलनी नोटेचा प्राप्तकर्ता होता आणि केवळ गैरव्यवहार करण्याचा हेतू किंवा त्यादृष्टीने तयारी करणे हा गुन्हा नाही, असे मत व्यक्त करण्यात आले. हा आरोप रद्द करण्यासाठी मध्यवर्ती टप्प्यात उच्च न्यायालयात आणले गेले होते आणि उच्च न्यायालयाने तसे केले नाही. बोलाईचंद्र खारा, ए. आय. आर. १९३४ कलकत्ता ४२५, खटल्यात केवळ असा आग्रह धरण्यात आला आहे की, गुन्हेगारी विश्वासघाताच्या एका घटकाचा पुरावा दोषसिद्धीसाठी पुरेसा नसतो आणि गोमास्थाने गोळा केलेले पैसे न भरल्याचा पुरावा सरकार पक्षाने दिला पाहिजे. भिकचंद ए. आय. आर. १९३४ सिंध २२ यांच्या प्रकरणात असे म्हटले होते की, आरोपींना मिळालेले पैसे न भरल्याच्या पुराव्यावरच "गैरव्यवहाराचा अंदाज येईल." प्रिचर्डच्या ए. आय. आर. लाहोर ३८२ प्रकरणात सरकार पक्षाने ही देयके न दाखविणारी हिशेबपुस्तिका सादर केली नाही. हे सर्व निर्णय त्यांच्या विशिष्ट तथ्यांपुरते मर्यादित असले पाहिजेत आणि त्यांच्या अंतिम विश्लेषणात अपीलकर्त्याने मांडलेल्या प्रस्तावाचे समर्थन करत नाहीत.

या प्रकरणात सरकार पक्षाने जे सिद्ध केले आहे ते म्हणजे अपीलकर्त्याने २ आणि ३ ऑक्टोबर रोजी माल ताब्यात घेतला. त्याने हा माल रेल्वे धक्क्यावरून काढून टाकल्याचे शपथेवरील

त्यांच्या स्वतःच्या विधानावरून दिसून येते. माल काढले बाबत गेट पासच्या स्वरूपात कागदोपत्री पुराव्यांद्वारेही सिद्ध होते. हा माल केंद्रीय ट्रॅक्टर संस्थेपर्यंत पोहोचलाच नाही, याचाही पुरावा आहे. हा माल सलून धक्क्याला पाठवल्याचे स्पष्टीकरण अपीलकर्त्याने दिले आहे. हे स्पष्टीकरण स्वीकारण्यात आलेले नाही. अपीलकर्त्याने पहिल्यांदा माल ताब्यात घेतला नसल्याचे खोटे स्पष्टीकरण दिल्याचेही सरकार पक्षाने सिद्ध केले आहे. तो स्वत: कर्तव्यावर गैरहजर राहिला होता आणि त्याला प्रभारी अधिकाऱ्याने बोलावावे लागले होते. त्यांनी सलून धक्क्याला हटवण्याचा बचाव उभा केला आहे जो स्वीकारला गेला नाही.

सरकार पक्षाने सिद्ध केले की, अपीलकर्त्याने गुरबचन सिंग नावाच्या व्यक्तीला माल देऊन त्याची विल्हेवाट लावली होती आणि गुरबचन सिंग याने अमरसिंग यांच्या आवारात हा माल ठेवला आणि तेथून काही पोलादाचे सामान जप्त करण्यात आले, परंतु सरकार पक्षाने गुरबचन सिंग ला हजर केले नाही किंवा अपीलकर्त्याने ताब्यात घेतलेल्या मालाचा हा भाग आहे हे सिद्ध झालेले नाही. कायद्यानुसार, ज्या पद्धतीने मालाचा अपहार झाला आहे, ते सिद्ध करणे सरकार पक्षाला आवश्यक किंवा शक्य नसेल, तर सरकार पक्षाने सिद्ध केलेले तथ्य सिद्ध करण्यात आलेले अपयश फारसे प्रासंगिक ठरणार नाही. हा प्रश्न केवळ अपीलकर्त्याच्या हेतूचा असेल आणि वर नमूद केलेल्या परिस्थितीवरून असे दिसून येते की, अपीलकर्त्याने जे केले किंवा करण्यास टाळले आहे ते दोषी मनाने प्रेरित होते.

आमच्या मते, अपीलकर्त्याला योग्यरित्या दोषी ठरवण्यात आले होते आणि म्हणूनच आम्ही हे अपील

फेटाळतो.

अपील फेटाळले.

अस्वीकारण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.